

μεταξὺ καὶ ὁ κ. Λάμπρος, ἐκ τῶν κατὰ τέσσαρας σχεδὸν χιλιετηρίδας ἀρχαιοτέρων, σπανιωτάτων καὶ μόλις πρὸ μικροῦ γνωστῶν ἡμῖν γενομένων δικεφάλων ἀετῶν τῶν Βαβυλωνίων καὶ Χετταίων τῆς Ἀσίας, ἢ μήτοι ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ὁμοιότης μεταξὺ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἐκ τῶν ἀσιατικῶν τούτων μνημείων γνωστῶν ἡμῖν δύο ἢ τριῶν δικεφάλων ἀετῶν, εἶναι τόσον καταπληκτική, ὥστε ἡ γνώμη αὕτη εἶναι, ἐκ πρώτης ὄψεως, λίαν πιθανή, ἂν μάλιστα παρεδεχόμεθα καὶ τὴν τὰ πάντα ἀπλοποιοῦσαν ὑπόθεσιν ἐκείνην, καθ' ἣν

1912 σελ. 81-87) ἐθεώρησεν ὡς βουλγαρικά, ἀποτελοῦσι μᾶλλον μέρος τῆς ὑπὸ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου (de signis p. 856 καὶ 859) ἀναφερομένης περὶ τὸ 1204 φραγκικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει νομισματοκοπίας (Πβλ. Wroth, Imperial Byzantine coins Τόμ. Α', σελ. 1 LXVII καὶ Τόμ. Β' σελ. 554).

Κατ' ἀνακοίνωσιν φιλικὴν πρὸς με τοῦ γραμματέως τῆς Βασ. Βελγικῆς Νομισματικῆς Ἐταιρείας κ. Α. de Witte :

« En *Brabant* on rencontre pour la première fois l'aigle à deux têtes sur des petits deniers d'argent de l'époque des ducs Henri II et III (1235-48, et 1243-1261), qu'on est convenu d'attribuer à la petite ville de Haelen.

En *Flandre* l'atelier d'Alust emet à partir de 1275 des doubles tiers de gros marqués au droit de l'aigle à deux têtes et au nom de Marguerite de Constantinople.

Pour *Namur* nous ne voyons sur les espèces un écu à l'aigle biceps qu'à partir de Guillaume I (1337-1391).

Dans le *Luxembourg* on la voit dès Henri VII (1288-1309), sur un double tiers de gros copié des pièces de Marguerite de Constantinople.

Sur le deniers des évêques de *Liège* l'aigle a deux têtes n'apparaît pour la première fois que sur un double tiers de gros imité des espèces flamandes et frappé par Gui de Dampierre, Monbour, 1291-1292.

Arnold, comte de *Loos* 1280-1328 imite le même double tiers de gros à la double aigle.

Πβλ. καὶ Lelewel, Numismatique du moyen-âge pl. XX, n° 12, 23, 54 ἀναφέροντα εἰς τὰ ἔτη 1229-1271 τὰ πρῶτα τοιαῦτα νομίσματα.

Ἐν *Γερμανίᾳ* ὁ Δικέφαλος ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ νομίσματος τοῦ κράτους ἐν ἔτει 1325. Wenzel ὁ πρεσβύτερος υἱὸς καὶ διάδοχος Καρόλου Δ' οὐτινος ἡ χρυσὴ σφραγίς (1356) ἔφερε πάλιν τὸν ἀπλοῦν ἀετόν, θέτει ἅμα τῇ ἀνόδῳ αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον (1378) τὸν Δικέφαλον ἐπὶ τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ σφραγίδων. Ἐπίσης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σιγισμούνδος ὡς ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου. Ἀπὸ τοῦ 1433 ὁ Δικέφαλος παραμένει σταθερῶς ὡς σύμβολον τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτῆς, μεθ' ὃ περιῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον Β', ὡς τελευταῖον δικαιοῦχον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου ἐκ τοῦ οἴκου Λοθαριγγίας Ἀψβούργου (Unterhandlungs Beilage τῆς ἐφ. Berliner Localanzeiger τῆς 5 καὶ 23 7/βρ. 1913).

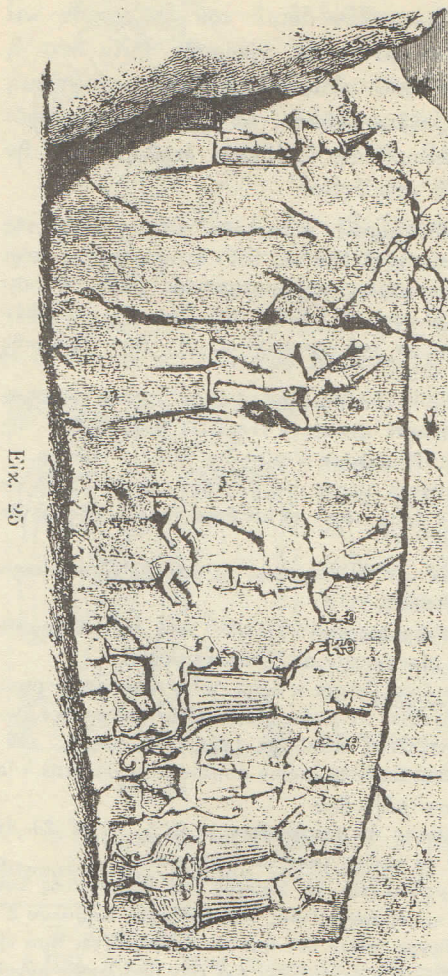
οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν προελεύσεως τουρανικῆς, ὅτε οἱ πανάρχαιοι αἰτοὶ τῆς Καππαδοκίας ἠδύναντο νὰ εἶναι αὐτοὶ οὗτοι καταγωγῆς τουρκικῆς (Amida p. 99,3). Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν νῦν

λεπτομερῶς ἐν πρώτοις τὰ μνημεῖα τῆς Καππαδοκίας, ἀνάγλυφα ἀνήκοντα κατὰ τινὰς μὲν εἰς τοὺς Χετταίους τῶν ἀρχῶν τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τοὺς Φρύγας τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς αὐτῆς χιλιετηρίδος.

Ἀμφότερα εὐρέθησαν ἐν Boghaz-Keui καὶ Euiuk τῆς Β. Καππαδοκίας, τῆς ταινιζομένης ὑπὸ τινων πρὸς τὴν Πτερίαν τοῦ Ἡροδότου. Τὸ ἐν Boghaz-Keui¹ εὑρεται ἐν μακροῦ ἀναγλύπτῳ πομπῇ ἐπὶ τῶν βραχῶδων τοιχωμάτων μεγάλης ὑπαίθρου αὐλῆς, ἱεροῦ ἢ ἀνακτόρου, Iasili-Kaia νῦν καλουμένου, καὶ δὴ τοῦ δικεφάλου αἰτοῦ κατέχοντος θέσιν ὑποποδίου σημαντικοῦ τινος προσώπου τῆς παραστάσεως (Εἰκ. 25).

Ὁ δὲ δικέφαλος αἰτὸς τοῦ ἐν Euiuk ἀναγλύφου ἀποτελεῖ ὅμοιον ὑποπόδιον, ὁμοίας, ἀλλὰ κατεστραμμένης νῦν μορφῆς, κοσμοῦσης

τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τοίχου κολοσσιαίας πύλης ὑπὸ σφιγγῶν κοσμουμένης². Ὁ Δικέφαλος οὗτος διαφέρει κατὰ τοῦτο μόνον τοῦ

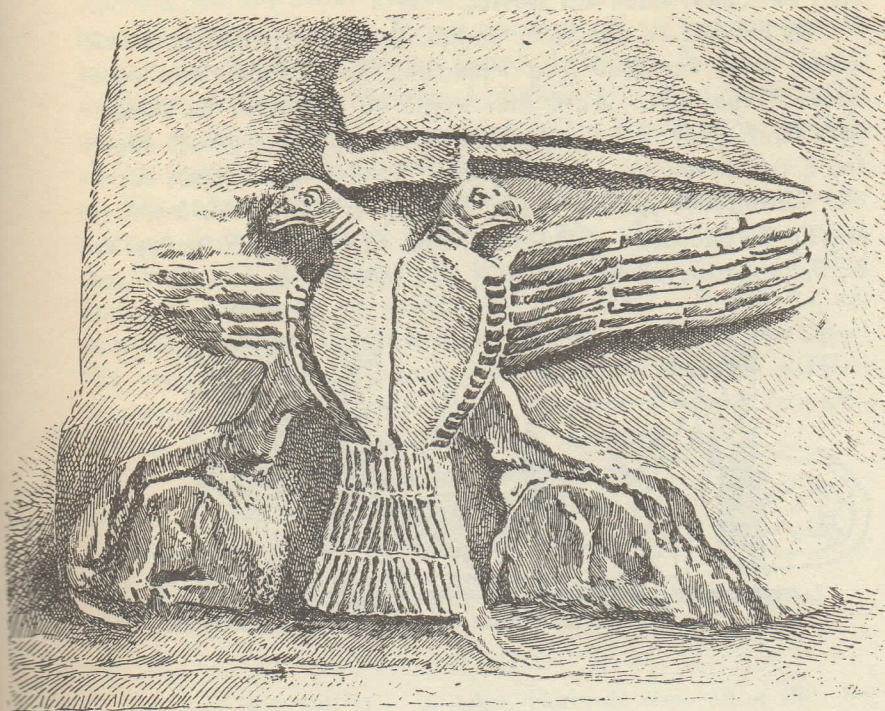


Εἰκ. 25

¹ Perrot, Histoire de l'art, τόμ. IV, σελ. 625 καὶ πίν. VIII.

² Perrot ἔ. ἀ.

προηγούμενου, ὅτι κρατεῖ διὰ τῶν ὀνύχων ἑκατέρου τῶν ποδῶν ἀνὰ ἓνα λαγῶν (Εἰκ. 26).



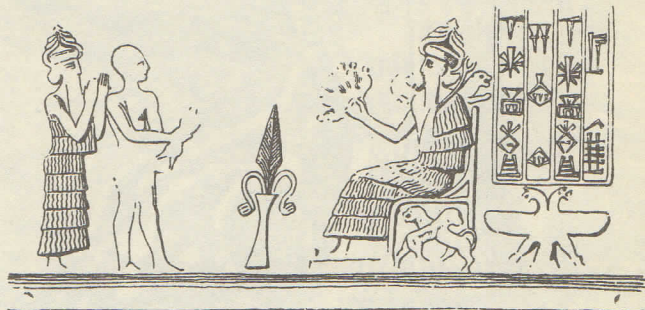
Εἰκ. 26

Πολὺ πρὸ τῶν Χετταίων εὐρίσκομεν τὸν Δικέφαλον παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις. Οὕτως ἐπὶ χαλδαϊκῆς κυλινδρομόρφου σφραγίδος (Εἰκ. 27) τῶν μέσων τῆς τρίτης π. Χ. χιλιετηρίδος ὁπισθεν τοῦ ἐπὶ θρόνου καθημένου θεοῦ Nin—Ghirsou εὐρίσκομεν δικέφαλον πτηνὸν ὡς ὑπόβαθρον πίνακος, φέροντος τὴν σφηνοειδῆ ἐπιγραφὴν «Οὐρδούν, ἱερεὺς τοῦ Nin-Ghirsou, υἱὸς δὲ τοῦ Ναχάρ, ἱερέως τοῦ Nin-Ghirsou»¹. Ἡ ἐν τῷ μνημείῳ τούτῳ ἀντικατάστασις τῶν κεφαλῶν τῶν αἰτῶν διὰ κεφαλῶν λεόντων ἀποτελεῖ ἐπουσιώδη

¹ L. Heuzey, *Decouvertes en Chaldée* par E. de Sarzec vol. I. p. 301 fig. L. -- Τοῦ αὐτοῦ *Origines Orientales* p. 41. Πβλ. *Monuments et memoires de la Fondation Piot*, vol. I p. 20.

παραλλαγήν, σκοπὸν βεβαίως ἔχουσιν τὴν ἐπὶ τὸ φοβερώτερον παράστασιν τοῦ δικεφάλου τέρατος διὰ τῆς συνενώσεως τῶν δύο βασιλέων τῶν ζώων, αἰτοῦ καὶ λέοντος.

Ὡς βλέπετε, ἐν πᾶσι τοῖς ἀσιατικοῖς τούτοις μνημείοις ὁ δικεφάλος αἰτὸς ἐκπληροῖ χρέη ὑποποδίου πρὸς ὑποβάστασιν προσώπων ἢ πραγμάτων, ἅτινα ἄνευ αὐτοῦ θὰ ἐφαίνοντο ὡς αἰωρούμενα εἰς τὸ κενόν. Σχέσις τις μυθολογικὴ ἢ συμβολικὴ μεταξὺ φέροντος ἢ φερομένου εἶναι ἀμαρτύρητος. Ἀποβλέπων τις ὅμως εἰς τὴν ἀπὸ παναρχαίων χρόνων χρησιμοποίησιν ἐν Ἀσίᾳ τοῦ αἰτοῦ καὶ λέοντος ὡς βασιλικῶν συμβόλων δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπῆρχε καὶ τις θρησκευτικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ζώων τούτων καὶ τῶν ὑπερ-



Εἰκ. 27

κειμένων ἢ παρακειμένων θεῶν ἢ βασιλέων. Πρὸς τοῦτο συμφωνεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ δύο ἄλλων¹ χαλδαϊκῶν μνημείων τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Dounghi καὶ Chimil-Sin λεοντοκέφαλος ἄπλοῦς αἰτὸς ἵπταται πρὸ τοῦ θεοῦ, ἀκριβῶς ὅπως ὁ αἰτὸς πρὸ τοῦ Διός.² Ἀρχικῶς ὅμως ἢ σύνδεσις τῶν ζώων τούτων πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφείλεται εἰς τεχνικὴν καὶ οὐχὶ μυθολογικὴν ἀνάγκην καὶ δὴ εἰς τὴν θέσιν, ἣν τὰ ζῶα ταῦτα κατεῖχον ἀρχικῶς ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν μορφῶν περιθωρίῳ τῶν πρωτογενῶν ἀσιατικῶν ταπήτων, ἐξ ὧν ἀντεγράφησαν αὐταὶ ἐπὶ τῶν μνημείων, ἅτινα ἀνέφερον.

Ἀληθῶς, κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν γνώμην παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν ἀρχαιολόγων, ὁ δικεφάλος αἰτὸς, ὡς καὶ πάντα τὰ πολυά-

¹ Heuzey ἔ. ἀ., σελ. 308 - 9, εἰκ. N καὶ O.

² Heuzey ἔ. ἀ. 308 309 fig. N καὶ O.

ριθμα δικέφαλα ζῶα, οὐδεμίαν ἔχοντα ἀρχικῶς μυθολογικὴν ὄντοτητα, εἶναι ἀπλᾶ γεννήματα τῆς πάσης ἄλλης τέχνης ἐν Ἀσίᾳ προηγηθείσης καὶ νῦν ἔτι ἐν Περσίᾳ ἀκμαζούσης ταπητουργίας, ἥς τῶν μεγαλοπρεπῶν προϊόντων ἀντίγραφα εἶναι καὶ τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους τοῦ Boghiaz Keui καὶ Euiuk ἀνάγλυφα, δι' ὧν ἀντικατεστάθησαν οἱ πελώριοι τάπητες, οἱ μὴ δυνάμενοι ἄνευ ταχείας φθορᾶς νὰ κοσμῶσι διαρκῶς τοίχους ὑπαιθρίους ἐκτεθειμένους διαρκῶς εἰς τὴν βροχὴν καὶ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας.

Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς γεννήσεως τῶν ἀμφιπροσώπων τερατομόρφων ἀσιατικῶν τύπων διεσάφησαν ἤδη πλείστοι ξένοι σοφοί, ὧν μεταξὺ καὶ οἱ Γερμανοὶ E. Curtius, D. Sittl καὶ O. Keller ὁρίζοντες ὁμοφώνως τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν ἑξῆς: *Ἡ μέθοδος τῆς ὑφαντικῆς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀντίκωτον διπλὴν παράστασιν τῶν ζώων. Ἐκ τῆς ταπητουργικῆς τέχνης ἐγεννήθησαν τὰ ἀπέναντι ἀλλήλων ἰστάμενα ζεύγη τῶν ζώων, ἐκ δὲ τῆς βραχύνσεως τούτων ἐγεννήθησαν τὰ δικέφαλα ζῶα τῆς Εὐραδικῆς τεχνοτοπίας*¹. Ἵνα διὰ σχημάτων καταστήσω ὑμῖν ἐναργὲς τὸ πρᾶγμα, λαμβάνω, πλὴν τοῦ τέρατος τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, τὸ ἐκ τῶν χρυσῶν νομισμάτων (Εἰκ. 28) τῶν Λυδῶν βασιλέων Σαδυάττου, Ἀλυάττου ἢ Κροίσου (561-546 π. Χ.)², πρὸς δὲ καὶ ἐκ



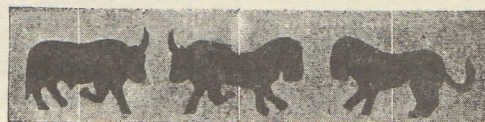
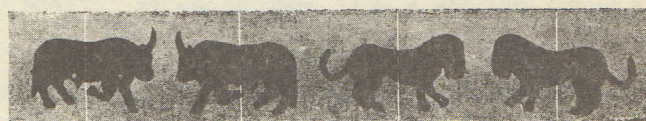
Εἰκ. 28

¹ K. Sittl. ἔ. ἀ. σελ. 11. — O. Keller, *Thiere du class. Alt.* σ. 276: Der Process des Werkes führte darauf, die Thiere umgekehrt zu wiederholen, aus dem Teppichstil kamen dann die sich gegenüberstehenden Thierpaare, aus deren Verkürzung die doppelköpfigen Thiere entstanden, in dem Wappenstil. Curtius, *Wappengebrauch und Wappenstil.* Πβλ. W. H. Ward, *the Rule of Symmetrie in Early Oriental Art.* *Americ. Journ. of Archaeol.* VIII (1903) p. 86 κ.έξ. — A. Jolles, *Die antithetische Gruppe;* *Jahrbuch d. d. arch. Inst.* XIX (1904) S. 27 κ.έξ.

² Head, *Histor. Num.* 2 ἔκδ. σελ. 646 Τοῦ αὐτοῦ *Coinage of Lydia and Persia* pl. I, 6. — Babelon, *Traité des monnaies* II partie p. 34 N° 41 et III partie pl. II, 3, ἐνθα οὗτος σημειοῖ «qu'il serait possible que la juxtaposition curieuse des deux protomés de taureau et de lion intiquât une alliance monétaire ou commerciale entre deux villes dont le taureau et le lion étaient respectivement les emblèmes. Nous retrouverons plus tard assez fréquemment deux ptotomés d'animaux divers accolées l'une à l'autre. Nous rappelons que cette association forme l'un des éléments essentiels de l'architecture des Perses Achéménides et qu'on a retrouvé aussi à Sidon et en Crète des chapiteaux bicéphales analogues à ceux de Suse de Persepolis (British

πολλῶν περσικῶν μνημείων, τῶν χρόνων τῶν Ἀχαιμενιδῶν, μάλιστα δὲ κιονοκράνων¹, πασίγνωστον ἀσθενικόν, δυσειδὲς καὶ ἀκατανόητον τέρας, τὸ ἐκ τῆς συνδέσεως δύο ἀντινῶτων προτομῶν λέοντος καὶ ταύρου ἢ δύο λεόντων ἢ δύο ταύρων ἀποτελούμενον.

Πῶς ἀμφοτέρω τὰ τέρατα ταῦτα ἐγεννήθησαν ἐκ ζευγῶν φυσικῶν καὶ ἀρτίων ζώων, κοσμοῦντων τὰ περιθώρια μεγάλων ἀνατολικῶν ταπήτων καὶ εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ μεγέθους αὐτῶν σμικρυνθέντων, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ μεσαίου μέρους δεικνύουσι σαφῶς τὰ ἐξῆς σχήματα:



Εἰκ. 29 - 32

Κατὰ ταῦτα ὁ δικέφαλος ἀετός μας εἶναι γέννημα τῆς ἐξ ἀπλῆς τεχνικῆς ἀνάγκης προσαρμογῆς τῶν κατὰ τὰ ἄκρα τῆς προσαρμογῆς τῶν μερῶν τῶν ταπήτων πιπτόντων ἡμιτόμων δύο ἀετῶν.

Museum, Catal. of greek sculpture tom. II n° 1510 et pl. XXVII). Πβλ. καὶ τοὺς ἀμφιπροσώπους ἵππους τῶν νομισμάτων τῆς Περίνθου.

¹ Perrot, Hist. de l'art, tom. V, p. 289, fig. 189.

Λαοὶ εὐφράνταστοι, ἀλλ' ἀμαθεῖς, οἷοι οἱ Τουρκομᾶνοι τοῦ ΙΑ' καὶ IB' αἰῶνος μ. Χ., βλέποντες πρὸ αὐτῶν τὸ δικέφαλον τέρας τοῦ ἀετοῦ, οὗ ἠγνόουν ἴσως τὴν καταγωγὴν, ἦτο φυσικὸν νὰ πλάσσωσιν ἐξ αὐτοῦ μύθους, οἷος ὁ παρ' αὐτοῖς κυκλοφορούμενος περὶ τοῦ Hanka καλουμένου δικεφάλου ἱερακομόρφου πτηνοῦ, τοῦ ὡς συμβόλου τῆς παντοδυναμίας παρ' αὐτοῖς λογιζομένου, βεβαίως ἐκ παραδόσεως παρὰ τῶν Περσῶν κληρονομηθείσης, εἴτε καὶ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν παραληφθείσης, ἅρ' οὗ παρ' ἀμφοτέροις οἱ ἀετοὶ ἐλογίζοντο σύμβολα τῆς ὑπάτης θείας καὶ βασιλικῆς δυνάμεως. Ὅτι ὁμως οἱ Βυζαντινοὶ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ λόγιοι ἐγνώριζον ἐκ παραδόσεως ὅτι ὁ δικέφαλος δὲν εἶναι μυθολογικόν τι τέρας, ἀλλ' ἡ συνοπτικὴ δήλωσις δύο ἀετῶν, ἀπόδειξις τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἐκπλήξαν ἡμᾶς γεγονός, ὅτι οὔτε οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς οὐδ' ὁ λαός μας ἐκάλεσάν ποτε δικέφαλον ἀετὸν τὸ ἔμβλημα τοῦτο, ἀλλὰ μόνον ἀετούς, καὶ δὴ βασιλικούς ἀετούς, εἰς πληθυντικὸν πάντοτε ἀριθμόν.

IV

Ὅτι δὲ οἱ Βυζαντινοὶ παρέλαβον τὸ ἔμβλημα τοῦτο παρὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χετταίων, εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον ἔνεκα τοῦ χωρί-
ζοντος αὐτοὺς ἐκ πλείστων χιλιετηρίδων χρονικοῦ διαστήματος¹. Διὰ

¹ Ὁ ἐν τῷ μεταξύ, ὡς συνδετικὸς κρίκος, τεθεῖς ὑπὸ τοῦ Perrot (Hist. de l'art. Tom. Δ' σελ. 681 κέξ.) καὶ Λάμπρου (ἐ. ἀ., σ. 461) δικέφαλος ἀετὸς σφραγιδὸς τιнос, δημοσιευθείσης ὡς ἀνηκούσης εἰς τοὺς Σασσανίδας (228-651) μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ Adalbert de Beaumont, ὀφείλεται βεβαίως εἰς σφάλμα τι τοῦ συγγραφέως τούτου Ὁ φίλος, διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου τῶν Παρισίων, κ. A. Babelon, πρὸς ὃν ἔγραψα παρακαλῶν ν' ἀνεύρῃ τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἐξετάσῃ τὸ ἐν λόγῳ μνημεῖον, ἂν πράγματι ἀνήκει εἰς τοὺς Σασσανίδας, μοι ἔγραψε τὰ ἑξῆς:

«J'ai cherché dans toutes les Bibliothèques de Paris, le recueil qui vous intéresse: Adalbert de Beaumont, *Recueil de Dessins pour l'art et l'industrie*, pl. CLIX. Chose incroyable l'exemplaire du Dépt. des Estampes à la Bibliothèque Nationale est incomplet, et la pl. CLIX est au nombre de celles qui manquent.

La Bibliothèque Doucet, où je suis allé, n'a pas cet ouvrage.

La Bibliothèque des Arts Décoratifs n'a qu'un recueil encore plus incomplet que celui de la Bibliothèque Nationale.

Il n'est pas à la Bibliothèque de l'Institut. — Je ne cherche plus, d'autant plus que cet ouvrage n'a aucun caractère scientifique. C'est un Recueil de dessins à la plume et reproduits par la lithographie, à l'usage des Indus.



Εἰκ. 34

τοῦτο δὲ ἐρευνητέον τυγχάνει μήπως καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦτο ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀσίας, διὰ τῆς Κύπρου καὶ Κρήτης, πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἠκολούθησαν καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀνατολικοὶ πρωτογενεῖς τύποι ἐκεῖνοι, οὓς παραλαβοῦσα ἀψύχους καὶ ἀτέχνους ἡ Ἑλλάς, ἐξιδανίκευσεν εἰς ἄφατον κάλλος καὶ ἐκόσμησε διὰ θαυμασίων μύθων, διαδώσασα αὐτοὺς κατόπιν πανταχοῦ, καὶ δὴ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἔνθα εὐρίσκομεν ἐκ νέου τὸν Δικέφαλον ἐπανακτῆσαντα τὴν πρωτογενῆ αὐτοῦ τερατώδη μορφήν, σύμβολον ὅμως ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ μας ὑψηλῶν ἐννοιῶν, ὧν ὁμοίας μόνη ἡ Ἑλληνικὴ ὑψιπέτης διάνοια ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ καὶ διαδώσῃ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον

Ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἀληθές, δυνάμεθα νὰ καταδείξωμεν διὰ τῶν ἑξῆς:

Ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν Φοινικικῶν παραλίων

triels. Votre aigle à deux têtes qui s'y trouve est sûrement la copie d'un monument Oriental, assyrien, peut-être persan, que vous connaissez par une source plus sérieuse et original. Il n'y a aucun compte à tenir, scientifiquement, de ce Recueil d'images, fait de seconde main. Ne vous en occuper donc plus».

Ἡ περαιτέρω ἔρευνα ἤγαγέ με εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ εἰκόνας δακτυλιολίθου, δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Gobineau (Rev. Archéol. 1874 τόμ. 27 Πιν. 5. 371 Πβλ. καὶ τόμ. 28 σελ. 34 = Εἰκ. 34), ὅστις κατ' ἐμὲ εἶναι νεώτερον κιβδήλευμα κατ' ἀπομίμησιν τοῦ δικεφάλου αἰετοῦ τοῦ Eniuk καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ὀρτοκιδῶν, τοῦ ἔχοντος τὰς πτέρυγας ἐσχηματισμένας ὡς δύο ἀντινώτους κεφαλὰς (Εἰκ. 14, Γ). Ζητήσας καὶ περὶ τούτου τὴν γνώμην τῶν ἐν τῇ Νομισμ. Μουσεῖῳ τῶν Παρισίων ἑλαβον, παρὰ τῶν κ. κ. Babelon καὶ A. Dieudonné, τὴν ἀπάντησιν, καθ' ἣν



Εἰκ. 33

ναυτικήν ὁδόν, ἣν ἠκολούθησαν οἱ ἀνατολικοὶ καὶ μάλιστα ἀσσυριακοὶ πρωτογενεῖς τύποι, πρῶτην συναντῶμεν τὴν Κύπρον, ἥς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τόσα ἐνέχουσιν ἀσιατικὰ στοιχεῖα. Ὡς τεκμήριον δὲ τῆς δι' αὐτῆς διαβάσεως τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ εὐρίσκομεν ἐν αὐτῇ ἄγαλμα πολεμιστοῦ τοῦ 5' αἰῶνος π. Χ. (Εἰκ. 34), φέροντος βαρὺν κατάκοσμον χιτῶνα, κοσμούμενον διὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ¹. Ἀλλ' ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τὸν ἀετὸν τοῦτον βλέπει ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου εἶχον ἤδη σαφῆ ἀντίληψιν ὅτι οὐχὶ περὶ ἐνὸς δικεφάλου, ἀλλὰ περὶ δύο διδύμων τελείων ἀετῶν πρόκειται, διὸ καὶ ἐχώρισαν αὐτοὺς διαφυλάξαντες ὅσον τὸ δυνατόν πλειότερον τὴν ὅλην ὄψιν τοῦ ἀρχικοῦ ἀσσυριακοῦ δικεφάλου ἀετοῦ.

Διασχίζοντες ἐκ τῆς Κύπρου τὸ μέχρι Κρήτης πέλαγος εὐρίσκομεν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μεταξὺ τῶν Μινωϊκῶν σφραγίδων τοῦ Ζάκρου, ἐγχωρίου τέχνης σχήματα, ὡς δικεφάλων ἀετῶν ἐρμηνεύθέντα, ἅτινα ὅμως ἐπιμελέστερον ἐξεταζόμενα φαίνονται καὶ πάλιν ζεύγη διδύμων ἀετῶν ἀλλήλοις προσηρμοσμένων².

Φθάνοντες τέλος εἰς τῶν Μυκηνῶν τὸ μέγα καλλιτεχνικὸν κέντρον, τὸ δεχθὲν καὶ ἀναπλάσαν ἐν τῇ κυρίῳς Ἑλλάδι τοὺς ἀσιατικούς πρωτογενεῖς τύπους, εὐρίσκομεν μεταξὺ τῶν περιφήμων Σλιμανείων εὐρημάτων, σειρὰν χρυσῶν ἀετῶν,³ ἀνηκόντων εἰς τὰ 1500 π. Χ. καὶ περιγραφομένων ἐσφαλμένως ὡς δικεφάλων ἀετῶν (ἴδε π. χ. Σ. Λάμπρον ἔ. ἀ. σελ. 459), οἵτινες ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐλληνικὴν ἀντίληψιν ζεύγη δύο τελείων διδύμων ἀετῶν (Εἰκ. 35).

Ὡς τελευταίαν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους παράστασιν τοῦ Δικεφάλου εὐρίσκομεν τὴν μεταξὺ τῶν εἰς τὰ 800 π. Χ. ἀνηκόντων εὐρημάτων τοῦ ἐν Σπάρτῃ ἱεροῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος, καὶ διὲς μεταξὺ τῶν ἐλεφαντίνων πορπῶν, ὧν πασῶν οἱ τύποι μαρτυροῦσι

la collection Gobineau, dont elle faisait partie, renfermait un très grand nombre de monuments faux celle là en particulier est probablement fausse. Ὁ κ. Babelon προσθέτει μοι ὅτι δὲν γνωρίζει μνημεῖον τῶν Σασσανιδῶν φέρον τὸν Δικέφαλον.

¹ Cesnola, The antiquities of Cyprus. London, 1873, Πίν. 12. -- Τοῦ αὐτοῦ Cyprus. London, 1877 p. 154 Εἰκ. 2. -- Πβλ. A. Murray, A. Smith and H. Walters, Excavations in Cyprus. Πίναξ IV 3 (κάτω γραμμῇ).

² Hogarth, The Zakro Sealings: J. H. St. τόμ. KB' σελ. 82. Πίν. VII ἀφ. 52.

³ Schliemann, Mycenae. Leipzig 1878, p. 213, fig. 274 καὶ 276 καὶ α. 364, εἰκ. 480 (— Εἰκ. 35).

μεγάλην τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀσιατικῆς τέχνης. Μία τῶν πορπῶν τούτων παριστᾷ ἀληθῆ τέλειον δικέφαλον αἰτόν, ἥτοι τηρήσαντα τὸν πρῶτον εἰσαχθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τύπον (Εἰκ. 36). Ὅτι ὁμοῦ καὶ ἐν Σπάρτῃ ἦτο γνωστή, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ ὀρθὴ ἐλλη-



Εἰκ. 35

νικὴ ἀντίληψις, ὅτι πρόκειται περὶ δύο διδύμων αἰτῶν, συνδεθέντων μάλιστα ἐν Ἑλλάδι μυθολογικῶς πρὸς ὑπέροχόν τινα θεότητα, ὑποδεικνύει ἡμῖν ἑτέρα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, σύγχρονος τὴν τέχνην καὶ συγχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ ἀνακαλυφθεῖσα πόρπη (Εἰκ. 37), ἐφ' ἧς εἰκονίζεται μέγας τις πτερωτὸς καὶ πωγωνοφόρος θεὸς τοῦ αἰθέρος κρατῶν ζευγὸς διδύμων αἰτῶν¹, προφανῶς ὑπουργῶν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ.

Ἐκτοτε καὶ καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, ὡς καὶ τῆς τῶν κλασσικῶν καὶ ἀλεξανδρινῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, χάνομεν ἐν τῇ ἐλληνικῇ τέχνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐγγράφῃ παραδόσει, πᾶν ἵχνος τοῦ δικεφάλου αἰτοῦ. Πρέπει

δὲ νὰ κατέλθωμεν μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, τοῦ 9^{ου} μ. Χ. αἰῶνος, ἵνα ἀνεύρωμεν αὐτὸν καὶ πάλιν. Ἀλλ' ἀφοῦ, διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν Μινωϊκῶν καὶ Μυκηναϊκῶν χρόνων

¹ Dawkins, The sanctuary of Artemis Orthia: The Annual of the British School at Athens τόμ. XIII (1906/8) σελ. 78, 80 καὶ 85. Τὴν ὑπόμνησιν τοῦ μνημείου τούτου, ὡς καὶ τὴν παροχὴν ἄλλων πολυτίμων μοι βιβλιογραφικῶν πληροφοριῶν, ὀφείλω τῷ νεαρῷ συμπατριώτῃ μου διδ. φιλ. κ. Ἀντ. Ν. Χατζῆ, ἀσχοληθέντι ἐν Λευσίᾳ πρὸ τινος περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος.